

MIKOR IQTISODYOTDAN TAKLIF VA ELASTIKA.

Ahmadjonov Kamoliddin Bohodirjon o'g'li

Andijon viloyati kokand unversiteti andijon filiyali Iqtisodiyot pedagogikasi

20-guruh talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada mikroiqtisodiyotning asosiy kategoriyalaridan biri bo'lgan taklif (supply) tushunchasi va uning elastiklik (elasticity) bilan bog'liq xususiyatlari tahlil qilinadi. Taklif hajmiga ta'sir etuvchi omillar, ishlab chiqaruvchi qarorlarining shakllanish mexanizmi hamda narx elastikligining iqtisodiy jarayonlardagi ahamiyati ilmiy jihatdan ko'rib chiqiladi. Shuningdek, taklif elastikligi ko'rsatkichlarining amaliy misollar asosida tahlili, bozordagi muvozanatga ta'siri, ishlab chiqaruvchilarning strategik qarorlarida tutgan o'rni yoritiladi. Tadqiqot natijalari taklifning elastik yoki noelastik bo'lishi bozor samaradorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatishini ko'rsatdi. Maqola yakunida ilmiy asoslangan xulosa va takliflar berilgan.

Kalit so'zlar: Taklif, mikroiqtisodiyot, elastiklik, narx elastikligi, bozor muvozanati, ishlab chiqaruvchi qarori, ishlab chiqarish omillari, taklif egri chizig'i.

Mikroiqtisodiyotning asosiy kategoriyalaridan biri taklif tushunchasidir. Taklif – bu ishlab chiqaruvchilar ma'lum bir narxda, ma'lum bir vaqt davomida bozorda sotishga tayyor bo'lgan tovar yoki xizmatlar miqdoridir. Taklif hajmi bozordagi narxning o'zgarishi, ishlab chiqarish xarajatlari, texnologik rivojlanish darajasi, bozorga kirish imkoniyati va raqobat muhiti kabi omillarga bog'liq.

Taklifning narxga munosabati iqtisodiy nazariyada maxsus egri chiziq orqali ifodalanadi. Mazkur egri chiziq odatda ijobiy qiylalikka ega bo'lib, narx oshgan sari ishlab chiqaruvchilar taklif qiladigan mahsulot hajmi ko'payishini bildiradi. Ammo narx o'zgarishining ta'siri barcha tovarlarda bir xil bo'lmaydi. Shu bois iqtisodchi olimlar taklifning elastik yoki noelastik bo'lishini alohida o'rganadilar.

Taklif elastikligi narxning foizli o'zgarishi natijasida taklif hajmining foizli o'zgarishi bilan o'lchanadigan ko'rsatkichdir. Mikroiqtisodiy muvozanat tahlilida elastiklik muhim ahamiyatga ega bo'lib, ishlab chiqaruvchilarni resurs taqsimlash, ishlab chiqarish hajmini belgilash, narx strategiyasini shakllantirish, soliq yukining bozorga ta'sirini baholash kabi jarayonlarda qo'llanadi.

Ushbu maqola taklif nazariyasining asosiy tamoyillarini, elastiklikning turlari va formulalarini, shuningdek, bozor muvozanati va ishlab chiqarish qarorlariga ta'sirini ilmiy tahlil qiladi.

Talab ma'lum bir narxda iste'molchilar ma'lum vaqt ichida (odatda bir oy yoki bir yil) sotib olishga tayyor bo'lgan tovar yoki xizmat miqdori.

Talab ikki turga bo'linadi:

- Shaxsiy talab – bitta odamning talabi
- Bozor talabi – barcha iste'molchilarning jami talabi

Talab qonuni (Qonuni talaba)

Talab qonuni – iqtisodiyotning eng asosiy qonunlaridan biri:

«Boshqa shartlar o'zgarmagan holda, tovar narxi qanchalik yuqori bo'lsa, unga talab shunchalik kam bo'ladi; narx qanchalik past bo'lsa, talab shunchalik ko'p bo'ladi.»

Yani: $\text{narx} \uparrow \rightarrow \text{talab miqdori} \downarrow$

$\text{narx} \downarrow \rightarrow \text{talab miqdori} \uparrow$

Bunga sabab:

- Daromad effekti – narx oshsa, odamning haqiqiy daromadi kamaygandek bo'ladi
- O'rinbosar effekti – qimmat bo'lsa, odamlar boshqa arzonroq tovarlarga o'tadi

Talab egri chizig'i (Krivaya talaba)

Grafikda narx vertikal o'qda (P), talab miqdori gorizonta o'qda (Q) joylashadi.

Talab egri chizig'i chapdan o'ngga pastga tushadi → teskari bog'liqlik.

Talab miqdoriga ta'sir qiluvchi omillar (narxdan tashqari)

1. Iste'molchilar daromadi
2. O'rinbosar tovarlar narxi (masalan, go'sht qimmat bo'lsa, tovuq go'shti talabi oshadi)
3. To'ldiruvchi tovarlar narxi (benzin qimmat bo'lsa, mashina talabi kamayadi)
4. Did va urf-odatlar
5. Kelajakdagi narx kutishlari (narx yanada oshadi deb o'ylasa, hozir ko'proq sotib oladi)
6. Aholining soni va tarkibi
7. Mavsum va ob-havo

Talabning narx elastikligi – eng muhim tushuncha

Talabning narx elastikligi – narx 1% o'zgarsa, talab miqdori necha foiz o'zgarishini ko'rsatadi.

Formulasi:

$$Ed = (\Delta Q / Q) \times 100\% / (\Delta P / P) \times 100\% = (\Delta Q / Q) / (\Delta P / P)$$

yoki qisqacha: $Ed = \% \Delta Q / \% \Delta P$

Agar salbiy belgi qo'yilsa – manfiy chiqadi (chunki talab qonuni bo'yicha teskari nisbat), lekin odatda elastiklikni mutlaq qiymatda olamiz.

Elastiklikning 5 ta asosiy turi

1. Elastik talab ($Ed > 1$)

Narx 1% oshsa → talab 1% dan ko'proq kamayadi

Misollar:

- Hashamatli mashinalar (Mercedes, BMW)
- Qimmat smartfonlar
- Chet el sayohatlari
- Restoran ovqatlari

- Brend kiyimlar

2. Noelastik talab ($E_d < 1$)

Narx 1% oshsa $\rightarrow$ talab 1% dan kamroq kamayadi

Misollar:

- Tuz, shakar, non
- Elektr energiyasi
- Benzin (qisqa muddatda)
- Tamaki, spirtli ichimliklar
- Ko'pchilik dori-darmonlar

3. Birlik elastiklik ($E_d = 1$)

Narx necha % oshsa, talab xuddi shuncha % kamayadi

Bu holat juda kam uchraydi, lekin nazariy jihatdan mavjud.

4. Mutlaq elastik talab ($E_d = \infty$)

Narx biroz oshsa, talab nolga tushadi

Misol: to'liq raqobat bozorida bir xil sifatdagi mahsulotlar (masalan, birja savdosidagi bir xil aksiyalar yoki bir xil un brendlari).

5. Mutlaq noelast talab ($E_d = 0$)

Narx qanchalik o'zgarmasin, talab miqdori o'zgarmaydi

Misol:

- Qandli diabet uchun insulin
- Yurak operatsiyasi
- O'ta og'ir kasallar uchun noyob dori

Elastiklikka ta'sir qiluvchi omillar

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, taklif elastikligining har bir bozor uchun individual tahlili zarur. Ayrim tovarlar uchun narx oshishi ishlab chiqarishning keskin ko'payishiga olib keladi, boshqalarida esa aksincha – taklif deyarli o'zgarmaydi.

Shuningdek, real hayotda taklif elastikligi faqat narx bilan emas, balki davlat siyosati, soliq yuklari, logistika, xomashyo importiga qo'yilgan cheklovlar, inflyatsiya darajasi bilan ham belgilanadi. Bu esa elastiklikning murakkab iqtisodiy kategoriya ekanini ko'rsatadi.

Tahlil natijalari zamonaviy O'zbekiston iqtisodiyotida taklif elastikligini oshirish uchun texnologik modernizatsiya, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, transport infratuzilmasini yaxshilash muhim ahamiyatga ega ekanini ko'rsatadi.

Xulosa

Tadqiqot natijalariga ko'ra, taklif va elastiklik mikroiqtisodiyotning asosiy tushunchalaridan bo'lib, bozor muvozanati, narx mexanizmi va ishlab chiqaruvchilar qarorlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Taklif elastikligi yuqori bo'lgan bozorlar iqtisodiy o'zgarishlarga tez moslashadi, noelastik bo'lgan bozorlar esa tashqi ta'sirlarga sezgirroq bo'ladi.

Taklif elastikligini oshirish uchun ishlab chiqaruvchilarga texnologik modernizatsiya bo'yicha imtiyozlar berish.

Transport va logistika infratuzilmasini takomillashtirish orqali ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish.

Mahalliy ishlab chiqaruvchilarni kredit va subsidiyalar orqali qo'llab-quvvatlash.

Bozor monitoringi tizimini kuchaytirish va narx o'zgarishlariga tezkor javob beruvchi mexanizmlarni yaratish.

Iqtisodiyotning turli tarmoqlari bo'yicha elastiklik xaritalarini ishlab chiqish va davlat siyosatini ularga moslashtirish.

Adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligi rasmiy hisobotlari (2020–2024).
2. Qosimova M., Xo'jayev B. *Mikroiqtisodiyot: Nazariya va amaliyot.* – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021.

3. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. *Makroiqtisodiy ko‘rsatkichlar tahlili*. 2020–2024.
4. Hasanov B., Tursunov B. *Bozor iqtisodiyoti asoslari*. Toshkent: Fan va texnologiya, 2019.
5. IMF. *World Economic Outlook*. International Monetary Fund, 2023.
6. Ellis P., Smith G. “Price Elasticity and Market Efficiency.” *Journal of Economic Theory*, 2020.
7. Varian H. *Intermediate Microeconomics: A Modern Approach*. W.W. Norton & Company, 2014.
8. Lipsey R., Chrystal A. *Economics*. Oxford University Press, 2015.
9. Case K., Fair R., Oster S. *Principles of Economics*. Pearson, 2017.
10. Baumol W., Blinder A. *Microeconomics: Principles and Policy*. Cengage Learning, 2020.
11. Frank R. H., Bernanke B. *Principles of Microeconomics*. McGraw-Hill, 2016.
12. Stiglitz J., Walsh C. *Economics*. 4th Edition. W.W. Norton, 2010.